

La Terra Alta,¹ una comarca agrària que potencia la difusió dels seus productes de qualitat i el turisme rural

Miquel A. Bové Sans i Maria Llop Llop
(Departament d'Economia, Universitat Rovira i Virgili)

La Terra Alta es troba situada a l'extrem sud-oest de Catalunya i ocupa una superfície de 740 km². La comarca té forma allargada, que es va estrenyent cap al sud, fent de frontera amb l'Aragó en la seva vessant més occidental i amb l'Ebre en l'extrem oriental. Les comarques veïnes per l'oest són el Matarranya i el Baix Cinca; pel nord-est limita amb la Ribera d'Ebre i pel sud-est amb el Baix Ebre.

Taula 1. Municipis de la Terra Alta

Municipi	Superfície (km ²)	Població 1998	Densitat (hab./km ²)	Altitud (m)
Arnes	42,5	511	12,0	506
Batea	127,6	1973	15,5	376
Bot	34,7	858	24,7	286
Caseres	42,6	326	7,7	324
Corbera	52,9	1070	20,2	337
La Fatarella	56,2	1276	22,7	487
Gandesa	70,8	2646	37,4	363
Horta	119,2	1245	10,4	542
El Pinell	56,9	1081	19,0	189
La Pobla	43,2	436	10,1	361
Prat de C.	26,4	190	7,2	363
Vilalba	67,1	774	11,5	450
Terra Alta	740,1	12.386	16,7	-
Catalunya	31.895,3	6.090.040	190,9	-

Font: Institut d'Estadística de Catalunya. Elaboració pròpia.

La comarca comprèn dotze municipis amb una població de 12.386 habitants l'any 1998, que representa el 0,2% del total de Catalunya. La densitat de població se situa entorn dels 16,7 hab./km², una de les més baixes del Principat i molt allunyada de la mitjana catalana, xifrada en 191 hab./km².

L'evolució en el nombre d'habitants de la Terra Alta ha estat negativa de forma continuada des de la Guerra Civil, bàsicament a causa de l'emigració cap a altres zones amb major activi-

tat econòmic. Aquest retrocés ha estat general per a tots els municipis, que han sofert una persistent disminució de la seva població motivada per la incapacitat de l'estructura productiva comarcal d'absorbir la mà d'obra que el sector agrari ha anat expulsant al llarg del temps.

Durant els anys noranta tots els nuclis sense excepció perden població (vegi's la taula 2). No obstant això, s'observa una tendència positiva en el municipi de Gandesa, on gairebé s'aconsegueix mantenir el nombre d'habitants durant aquests anys. L'anàlisi demogràfica no permet, doncs, fer una lectura gaire optimista. La Terra Alta pateix una constant regressió de població i el panorama per al futur no és gaire esperançador, ja que el baix nombre d'habitants i la seva persistent disminució pot suposar un important entrebanc per a qualsevol iniciativa de desenvolupament econòmic i social d'àmbit comarcal.

La taxa de variació de la població se situa entorn del -5.73 en la dècada del vuitanta i -4.32% en els noranta, la qual cosa reflecteix el descens demogràfic sofert en aquests darrers anys. El valor negatiu d'aquesta variable sintetitza la reduïda natalitat i l'elevada taxa de mortalitat, atès el persistent procés de despoblament i envelliment al qual està sotmesa la comarca. A més, la distribució segons edats posa en relleu que la població de la Terra Alta es troba força envellida, de manera similar a altres comarques d'interior i muntanyenques amb una forta especialització agrària.

Si ens fixem en el mercat de treball, les taxes d'activitat i d'ocupació de la Terra Alta se situen molt per sota de les mitjanes catalanes. La taxa d'ocupació de la comarca es redueix de 3,4 punts entre 1991 i 1996, per a situar-se 5,3 punts per sota de la taxa d'ocupació del global català, encara que només 2 punts per sota de la taxa d'ocupació del conjunt de les terres de l'Ebre. Contràriament al comportament negatiu

Taula 2. Evolució de la població. 1981-1998

Municipi	1981	1986	1991	1996	1998	Variaci- ó 1981- 1991	Taxa creix. ac. 1981- 1991	Var. 1991- 1998	Taxa creix. ac. 1991- 1998
						(%)	(%)	(%)	(%)
Arnes	559	557	534	535	511	-4,47	-0,46	-4,31	-0,63
Batea	2.088	2.082	2.022	1985	1.973	-3,16	-0,32	-2,42	-0,35
Bot	1027	987	906	858	858	-11,78	-1,25	-5,30	-0,78
Caseres	338	343	343	333	326	1,48	0,15	-4,96	-0,73
Corbera d'Ebre	1223	1141	1122	1064	1070	-8,26	-0,86	-4,63	-0,68
Fatarella, la	1465	1432	1383	1301	1276	-5,60	-0,58	-7,74	-1,15
Gandesa	2831	2736	2651	2668	2646	-6,36	-0,66	-0,19	-0,03
Horta de Sant Joan	1380	1395	1328	1272	1245	-3,77	-0,38	-6,25	-0,92
Pinell de Brai, el	1280	1244	1170	1125	1081	-8,59	-0,90	-7,61	-1,13
Pobla de Massaluça	496	492	471	445	436	-5,04	-0,52	-7,43	-1,10
Prat de Comte	257	232	222	202	190	-13,62	-1,46	-14,41	-2,22
Vilalba dels Arcs	788	808	793	796	774	0,63	0,06	-2,40	-0,35
Terra Alta	13.732	13.449	12.945	12.584	12.386	-5,73	-0,59	-4,32	-0,63
Catalunya	5.956.414	5.978.638	6.059.494	6.090.040	6.147.610	1,73	0,17	1,45	0,21

Font: Institut d'Estadística de Catalunya. Elaboració pròpia.

dels indicadors d'activitat i d'ocupació, la taxa d'atur de la comarca se situa molt per sota de la mitjana catalana. Però cal tenir en Comte que aquest baix nivell d'atur no significa un alt nivell d'ocupació, sinó una reduïda participació de la població de la comarca en el mercat laboral. Per altra banda, en els nivells de mobilitat laboral destaca l'escassa capacitat d'atracció de la Terra Alta de treballadors d'altres comarques i l'important increment dels ocupats fora de la comarca.

L'especialització productiva de la comarca se centra en un sector primari que presenta uns nivells d'ocupació superiors fins i tot als que es donen en altres comarques d'interior i amb especialització agrària (vegi's la taula 3). El sector industrial de la Terra Alta és una activitat poc rellevant que només ocupa entorn d'un miler de treballadors. De manera similar, les activitats del sector dels serveis no mostren gaire dinamisme, ja que registren un percentatge d'ocupació similar a l'agrari, molt allunyat dels nivells assolits en el conjunt de Catalunya.

L'explicació a aquestes pautes d'especialització rau, bàsicament, en dos tipus de factors. En primer terme, al fet que a la Terra Alta no s'ha donat el procés de terciarització de l'economia que va lligat al desenvolupament urbà i a la modernització de la societat, sinó que la presta-

ció de serveis se centra en la provisió d'uns serveis bàsics per a una població que continua essent eminentment rural. En segon lloc, les escasses instal·lacions industrials i la seva reduïda dimensió s'han mostrat poc dinàmiques i no han generat els llocs de treball necessaris per a ocupar la mà d'obra que l'agricultura ha perdut durant els últims anys.

En els darrers anys es pot apreciar una tímida tendència a l'alça, tant en la importància de les activitats industrials com en el paper de les activitats de serveis i de construcció. Aquesta evidència comença a reflectir els resultats dels esforços més recents per a aconseguir un cert grau de diversificació de l'activitat econòmica i de l'ocupació cap a altres activitats industrials i de serveis.

Les noves inversions industrials també es concentren a la capital comarcal, amb un 37% dels nous establiments i un 40% de les ampliacions de les instal·lacions ja existents. Això s'explica per l'avantatge que té Gandesa en termes d'accessibilitat, disponibilitat de mà d'obra i concentració d'alguns serveis. Recentment, el municipi del Pinell de Brai mostra un cert dinamisme com a nou centre de producció i d'ocupació industrial de la comarca, amb el 13,5% dels nous establiments. Malgrat tot, la Terra Alta no disposa d'una situació geogràfica gaire privilegi-

Taula 3. Estructura sectorial de la població

Municipi	Total		Agricultura i ramaderia		Indústria		Construcció		Serveis	
	Ocupats		Ocupats	%	Ocupats	%	Ocupats	%	Ocupats	%
Arnes	140		67	47,86	12	8,57	18	12,86	43	30,71
Batea	680		301	44,26	173	25,44	44	6,47	162	23,82
Bot	275		100	36,36	69	25,09	25	9,09	81	29,45
Caseres	112		47	41,96	25	22,32	14	12,50	26	23,21
Corbera d'Ebre	316		106	33,54	63	19,94	38	12,03	109	34,49
Fatarella, la	467		168	35,97	141	30,19	44	9,42	114	24,41
Gandesa	917		192	20,94	249	27,15	73	7,96	403	43,95
Horta de Sant Joan	400		153	38,25	85	21,25	44	11,00	118	29,50
Pinell de Brai, el	348		56	16,09	126	36,21	30	8,62	136	39,08
Pobla de Massaluca	132		56	42,42	15	11,36	19	14,39	42	31,82
Prat de Comte	47		11	23,40	9	19,15	3	6,38	24	51,06
Vilalba dels Arcs	281		111	39,50	78	27,76	35	12,46	57	20,28
Terra Alta	4.115		1.368	33,24	1.045	25,39	387	9,40	1.315	31,96
Catalunya	2.204.652		70.891	3,22	707.313	32,08	153.625	6,97	1.272.823	57,73

Font: web de l'IDESCAT. Elaboració pròpia.

ada per a la industrialització; està allunyada dels principals centres productius i de consum, i té una xarxa de comunicacions deficient, escassetat d'aigua i manca de tradició industrial, a pesar que disposa de terreny i mà d'obra barata per a les activitats de producció.

Taula 4. Establiments i professionals per grans sectors d'activitat econòmica. 1997

	Terra Alta		Catalunya	
	Nombre	%	Nombre	%
Indústria	198	19,68	59.932	11,03
Construcció	142	14,12	59.941	11,03
Comerç al detall	242	24,06	119.501	22,00
Serveis llevat comerç al detall	359	35,69	224.608	41,35
Professionals i artistes	65	6,46	79.231	14,59
Total				
establiments	1006	100	543213	100

Font: web de l'IDESCAT. Elaboració pròpia.

La construcció també ha mostrat una evolució positiva durant els darrers anys, i presenta un augment global del 7,9% en el nombre d'habitatges. Aquest fet s'explica principalment per l'ampliació dels habitatges secundaris, la major part dels quals són de propietaris originaris de la mateixa població que l'han abandonat per motius de feina.

En els últims anys la comarca ha fet un important esforç per a ampliar la seva activitat econòmica, tot incrementant l'oferta turística, que era pràcticament inexistent a principis de la dècada dels anys vuitanta. Aquesta dinamització turística ha estat incentivada per les ajudes de les dues iniciatives *Leader*, de les quals s'ha beneficiat la comarca. Aquest fet queda reflectit en l'augment que s'ha produït en els establiments destinats a hosteleria, amb una variació del 18% durant aquests quatre anys, i presenta una distribució bastant homogènia en tots els municipis.

Cal destacar el fet que només el 14,5% del PIB comarcal és generat per l'agricultura, malgrat que la importància d'aquest sector en termes d'ocupació sobrepasa el 30%. La part més important de la producció comarcal, un 44%, s'obté a partir de les activitats industrials, un 33% és generat pels serveis i el 8,5% restant és degut al sector de la construcció.

L'explicació de la baixa productivitat de l'agricultura cal buscar-la en el domini dels tradicionals conreus de secà amb un baix rendiment. D'altra banda, l'escassa activitat industrial es concentra principalment a Gandesa, amb un clar predomini de les activitats relacionades amb el procés d'elaboració de vi. Al mateix temps, les activitats de producció tèxtil i confecció tenen una notable tradició a la Terra Alta.

Tal com s'observa a la taula 5, el nivell de

PIB per càpita és clarament inferior al català, però la renda familiar disponible creix per sobre de la mitjana catalana. La gran importància del sector primari en l'economia de la Terra Alta i el poc pes del sector dels serveis són elements clau a l'hora d'explicar el comportament força fluctuant de les seves taxes de creixement econòmic. L'existència de dèficits en la dotació de capital públic, el gran pes de l'agricultura i la menor densitat econòmica de la zona condicionen l'evolució real de l'economia de la Terra Alta i ajuden a explicar el fet que el PIB creixés, entre 1992 i 1998, a una taxa mitjana anual acumulativa del 1,2%, clarament inferior a la de Catalunya, que va ser del 2,1%, i a la del conjunt de les terres de l'Ebre, que va ser de l'1,5%.

Diferents anàlisis teòriques han tractat d'explicar l'existència de disparitats econòmiques entre les regions, però tots han posat l'èmfasi en els efectes que el funcionament del mercat genera sobre la concentració espacial de la riquesa. En aquest sentit, es pot afirmar que l'objectiu del desenvolupament territorial s'ha de centrar en la millora de la productivitat i la competitivitat de les empreses locals, construint un teixit productiu i facilitant l'accés als mercats dels seus productes. Els elements clau per al creixement de les economies locals són la disponibilitat d'infraestructures, de factors qualitatius de caràcter immaterial (capital humà, capacitat empresarial, *know-how* tecnològic, etc.), de capacitat d'organització de la societat i d'instruments financers, així com l'ús adequat dels recursos naturals.

La Terra Alta ha d'aprofitar els seus factors potencials de desenvolupament posant èmfasi en la comercialització i la projecció exterior dels seus productes agraris més emblemàtics, com ara el vi embotellat amb denominació d'origen i l'oli de qualitat, aconseguint també una denomi-

nació d'origen. D'altra banda, l'aprofitament dels recursos turístics i paisatgístics de la comarca permetria la diversificació de l'activitat econòmica, generant noves fonts de renda per als seus habitants. Finalment, cal no oblidar els dèficits que històricament la comarca ha patit en la dotació d'infraestructures: això farà indispensable l'increment d'inversions públiques per a assegurar el creixement futur.

Referències bibliogràfiques

- ARCARONS, J. Et Al. *Estimació de l'indicador de renda familiar disponible de les comarques i els municipis de Catalunya, 1989-1995*. Barcelona: Departament d'Economia i Finances, Generalitat de Catalunya, 1998.
- ARRUFAT, R.; GRAU, J.J. i SABATÉ, J. *La Terra Alta. Estructures productives i evolució social*. Barcelona: Caixa de Catalunya, 1993.
- CAIXA CATALUNYA. *Anuari econòmic comarcal, 1997*. Barcelona: Caixa Catalunya, 1998.
- CAIXA CATALUNYA. *Anuari econòmic comarcal, 2000*. Barcelona: Caixa Catalunya, 2000.
- CCINC. *Memòria econòmica de Catalunya, 1996*. Barcelona: Cambres de Comerç, Indústria i Navegació de Catalunya, 1997.
- COCINT. *L'oferta de sòl industrial als municipis de les comarques de Tarragona*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 1995.
- DARP. *Estadístiques agràries i pesqueres a les comarques de Catalunya, 1996*. Barcelona: Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, Generalitat de Catalunya, 1998.
- MARGALEF, J. I SEGARRA, A. *El dinamisme econòmic d'un territori: les comarques de Tarragona*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 1998.
- ROQUER, S. (dir.). *Diagnosi socioeconòmica. Estratègies de desenvolupament de la província de Tarragona*. Tarragona: UPD-URV, 1999.

Taula 5. Evolució del PIB comarcal. 1992-1998 (en pessetes constants de 1986)

Any	PIB (en milions de ptes.)	Pes del PIB comarcal sobre total de Catalunya (%)	PIB per càpita	PIB per càpita (Catalunya=100)	PIB Catalunya	PIB p.c. Catalunya
1992	12.598,79	0,18	979.460	85,66	6.946.939	1.143.456
1993	12.045,19	0,18	942.946	83,84	6.839.769	1.124.722
1994	11.901,71	0,17	935.743	80,78	7.046.772	1.158.452
1995	12.344,12	0,17	977.210	81,39	7.309.345	1.200.604
1996	12.647,39	0,17	1.009.127	82,80	7.447.479	1.218.821
1997	13.238,60	0,17	1.062.829	84,13	7.731.639	1.263.308
1998	13.736,20	0,17	1.109.010	84,81	8.038.887	1.307.644

Font: Anuari Econòmic Comarcal de Caixa Catalunya. Elaboració pròpia.